

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ب

دانشگاه الزهراء (س)

دانشکده الهیات

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

بازنگری مسئله سقط جنین قبل و بعد از ولوج روح از دیدگاه فقه امامیه و حقوق موضوعه ایران

استاد راهنما

سرکار خانم دکتر فریبا حاجیعلی

دانشجو

شهیده دلیری

اسفند ماه ۱۳۹۱

دانشگاه الزهراء (س)

دانشکده الهیات

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

بازنگری مسئله سقط جنین قبل و بعد از ولوج روح از دیدگاه فقه امامیه و حقوق موضوعه ایران

استاد راهنما

سرکار خانم دکتر فریبا حاجیعلی

استاد مشاور

جناب آقای دکتر احمد رضوانی مفرد

دانشجو

شهیده دلیری

اسفند ماه ۱۳۹۱

ت

کلیه دستاوردهای این تحقیق متعلق به دانشگاه الزهراء است.

تقدیم به عزیزانی که

خنده کودکی، نشاط نوجوانی و شور جوانی ام را
مدیون حضور، تلاش و لبخند آنان هستم.

با تشکر و قدردانی:

از استاد گرانقدر و فرزانه، سرکار خانم دکتر فریبا حاجیعلی، که به عنوان استاد راهنما با راهنمایی های ارزنده، از مرحله انتخاب موضوع تا اتمام پایان نامه، اینجانب را راهنمایی نمودند.

از استاد ارجمند، جناب آقای دکتر احمد رضوانی مفرد به عنوان استاد مشاور که در طول مدت نگارش پایان نامه با ارشادات عالمانه خویش اینجانب را یاری نمودند.

از استاد محترم، حجة الاسلام و المسلمین جناب آقای سید مسلم حسینی ادیانی که با دقت نظر و توجه فراوان زحمت مطالعه و داوری پایان نامه را متقبل شدند، کمال تشکر و قدردانی را دارم.

از خانواده مهربان و دوستان عزیز خود که در طول مدت تدوین پایان نامه با حمایت ها، توجهات و محبت های خویش بنده را همراهی نمودند.

چکیده:

در میان فقهای امامیه نسبت به مسئله سقط جنین چهار موضع گیری مشاهده می گردد که ادله آنان در دو عنوان ادله حرمت سقط جنین و ادله جواز قابل بررسی است. مخالفان سقط جنین در اثبات نظر خود به دلایل متعددی از جمله آیات، روایات، عقل، اجماع، اصل احتیاط استناد کرده اند. در مقابل موافقان سقط جنین، با رد کامل برخی از ادله موافقان و منحصر دانستن سایر ادله به بعد از ولوج روح یا به شرایط عادی به دلایل متعددی برای اثبات نظر خویش اشاره نموده اند از جمله: نجات جان مادر، حفظ سلامت جسمی و روانی وی، برخی ناهنجاریهای جنینی، انعقاد نطفه جنین ناشی از تجاوز به عنف که موجب حرج گردد. برخی پا را فراتر گذاشته و برخی ادله از جمله حقوق و آزادی زنان، علل اقتصادی و علل اجتماعی را نیز جزء ادله جواز دانسته اند. گرچه تعداد انگشت شماری از علماء شیعه برخی از این ادله را در صورتی که مضمول عنوان حرج گردند، دلیل بر جواز سقط دانسته اند. اما اغلب فقهای امامیه این دلایل را مجوز سقط نمی دانند. نکته حایز اهمیت اینکه گرچه اغلب فقهای امامیه عناوین ثانویه نظیر اضطرار، دفاع مشروع، ضرر، حرج، تزاحم، اصل برائت را موجب حذف حرمت اولیه سقط جنین تنها قبل از ولوج روح دانسته اند اما برخی از فقها قائلند نمی توان تفاوت حکمی و اساسی میان جنین قبل و بعد از ولوج روح قائل شد بنابراین ادله جواز سقط جنین قبل از ولوج روح، در شرایط خاص و تحت عناوین ثانویه به بعد از آن نیز سرایت می کند. از نظر قانون ایران نیز نجات جان مادر، حفظ سلامت جسمی و روانی وی، برخی ناهنجاری های جنینی تنها قبل از ولوج روح مجوز سقط درمانی اند. و سقط جنایی و غیر قانونی نیز به سبب عنصر روانی دخیل در آن، مرتکب آن و چگونگی انجام آن دارای مجازات های مختلف است. اما قانونگذار ایران تمام مواردی که مراجع عظام، مجوز سقط جنین دانسته است را مضمول حمایت قانونی خود قرار نداده است و این تعارض موجب افزایش روز افزون سقط جنین در ایران خواهد شد.

واژگان کلیدی: جنین، ولوج روح، سقط جنین، سقط خود به خودی، سقط ضربه ای، سقط

درمانی، سقط جنایی.

فهرست مطالب

ف	مقدمه.....
ق	مسئله‌ی پژوهش.....
ک	پرسش اصلی پژوهش.....
ک	پرسش های فرعی.....
ک	فرضیه های پژوهش.....
ل	اهداف.....
ل	اهمیت و ضرورت.....
م	پیشینه تحقیقات.....
م	الف) کتاب.....
ن	ب) پایان نامه.....
و	ج) مقاله.....
ی	روش جمع آوری اطلاعات.....
ی	ترتیب مباحث و فصل بندی موضوعات.....
۱	فصل اول : کلیات.....
۲	مقدمه.....
۳	بخش اول: معنا شناسی اصطلاحات و واژگان.....
۳	گفتار اول : معنا شناسی جنین.....
۳	مبحث اول: معنای لغوی جنین.....
۴	مبحث دوم : معنای اصطلاحی جنین.....
۴	۱- معنای جنین در فقه.....
۵	۲- معنای جنین در حقوق.....
۶	۳- معنای جنین در پزشکی.....

- گفتار دوم : معنا شناسی ولوج روح ۷
- مبحث اول: معنای لغوی ۷
- مبحث دوم: معنای اصطلاحی ۸
- ۱- ولوج روح در فقه ۸
- ۲- ولوج روح در حقوق ۱۳
- ۳- ولوج روح در پزشکی ۱۳
- گفتار سوم: معنا شناسی سقط جنین ۱۵
- مبحث اول: معنای لغوی ۱۵
- مبحث دوم: معنای اصطلاحی ۱۶
- ۱- معنای فقهی سقط جنین ۱۶
- ۲- معنای حقوقی سقط جنین ۱۷
- ۳- معنای پزشکی سقط جنین ۱۸
- بخش دوم: تاریخچه سقط جنین ۱۹
- گفتار اول: سقط جنین در ادیان ۲۰
- مبحث اول: سقط جنین در دین زرتشت ۲۰
- مبحث دوم: سقط جنین در یهودیت ۲۱
- مبحث سوم: سقط جنین در مسیحیت ۲۲
- مبحث چهارم: سقط جنین در اسلام ۲۳
- ۱- دیدگاه اهل سنت ۲۳
- ۲- دیدگاه فقهای امامیه ۲۴
- گفتار دوم: سقط در قوانین کشورها ۲۴
- مبحث اول: سقط جنین در نظام حقوقی فرانسه ۲۴
- مبحث دوم: سقط جنین در حقوق انگلیس ۲۵
- مبحث سوم: سقط جنین در حقوق آمریکا ۲۶

مبحث چهارم: سقط جنین در قوانین ایران	۲۶
بخش سوم: انواع سقط جنین	۲۸
گفتار اول: سقط جنین خود به خودی	۲۸
گفتار دوم: سقط طبی یا درمانی	۲۹
گفتار سوم: سقط جنین ضربه ای یا تروماتیک	۳۰
گفتار چهارم: سقط جنین جنایی یا غیر قانونی	۳۰
بخش چهارم: روش های سقط جنین غیر قانونی یا جنایی	۳۱
۱- داروهای سقط زا	۳۱
۲- ترکیبات سقط زای موضعی	۳۲
۳- ابزار و وسایل سقط زا	۳۳
۴- خشونت جسمی عمومی	۳۴
۵- گشاد کردن دهانه رحم	۳۴
بخش پنجم: اثرات کشنده سقط غیر قانونی	۳۵
گفتار اول: امراض جسمانی	۳۵
۱- مرگ مهاری	۳۵
۲- شوک هموراژیک	۳۶
۳- سپتی سمی	۳۶
۴- مسمومیت	۳۷
۵- آمبولی هوا	۳۷
۶- آمبولی مایع آمنیوتیک:	۳۸
۷- عقیم شدن	۳۸
۸- سرطان سینه	۳۹
۹- سقط غیر ارادی بعدی	۳۹

- گفتار دوم: اختلالات روانی ۴۰
- گفتار سوم: سوء استعمال مواد مخدر و الکل ۴۳
- گفتار چهارم: خودکشی ۴۴
- بخش ششم: سیر و مراحل تکامل جنین ۴۵
- گفتار اول: سیر و مراحل تکامل رشد جنین از منظر قرآن ۴۵
- ۱- خلق انسان از گل ۴۶
- ۲- نطفه ۴۶
- ۳- علقه ۴۸
- ۴- مضغه ۴۸
- ۵- عظام ۴۹
- ۶- رویش بافت و پوشیده شدن استخوان با گوشت یعنی جنین کامل ۴۹
- ۷- دمیده شدن روح ۴۹
- گفتار دوم: مراحل رشد جنین از منظر قانون ۵۲
- ۱- نطفه ۵۲
- ۲- علقه ۵۲
- ۳- مضغه ۵۲
- ۴- عظام ۵۲
- ۵- جنین ۵۲
- ۶- جنین که روح در آن پیدا شده ۵۲
- گفتار سوم: مراحل تکامل جنین از منظر پزشکی ۵۲
- الف- مرحله تخمک، زیگوریت و بلاستوسیت: ۵۲
- ب- مرحله رویانی ۵۳
- ج- مرحله جنینی ۵۳
- فصل دوم: ۵۵

مستندات و ادله حرمت و جواز سقط جنین	۵۵
از منظر فقه امامیه	۵۵
مقدمه	۵۶
بخش اول : آراء و اقوال فقها	۵۷
قول اول: حرمت مطلق سقط جنین	۵۷
قول دوم: حرمت سقط بعد از ولوج روح به طور مطلق و جواز سقط قبل از ولوج روح به طور مطلق	۵۹
قول سوم: حرمت سقط بعد از ولوج روح به طور مطلق و جواز سقط قبل از ولوج روح در شرایط خاص	۵۹
قول چهارم: جواز سقط جنین قبل و بعد از ولوج روح در شرایط خاص	۶۰
بخش دوم: ادله ممنوعیت و جواز سقط جنین	۶۰
گفتار اول: دلایل ممنوعیت سقط جنین	۶۰
دلیل اول: کتاب	۶۱
دسته اول: حرمت قتل نفس	۶۱
رد استناد	۶۱
اشکال	۶۲
پاسخ	۶۲
دسته دوم: حرمت کشتن اولاد	۶۳
رد استناد	۶۴
دسته سوم: حرمت در موارد خاص	۶۴
رد استناد	۶۵
نتیجه	۶۵
دلیل دوم: سنت	۶۵
دسته اول روایات: روایات محرومیت مادر از دیه جنینی که سقط کرده	۶۶

- الف) صحیحہ ابو عبیدہ از امام صادق (ع) ۶۶
- ب) روایت ابی عبیدہ از امام باقر (ع) ۶۶
- رد استناد ۶۷
- دسته دوم: روایات حرمت از بین بردن نطفه ۶۸
- الف) صحیحہ رفاعه ابن موسی النخاس ۶۸
- ب) معتبره اسحاق بن عمار ۶۹
- رد استناد ۷۰
- دسته سوم: روایات وجوب تأخیر حد رجم تا بعد از ولادت فرزند ۷۱
- الف) موثقه عمار ساباطی ۷۲
- ب) مرسله مفید از امیر المؤمنین (ع) ۷۲
- رد استناد ۷۲
- دسته چهارم: روایات وجوب دیه در مراحل مختلف ۷۳
- الف) مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ (ع): ۷۳
- ب) ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع ۷۴
- رد استناد ۷۵
- دلیل سوم: اجماع ۷۵
- رد استناد ۷۵
- دلیل چهارم: عقل ۷۶
- رد استناد ۷۶
- دلیل پنجم: اصل احتیاط ۷۶
- رد استناد ۷۷
- سایر ادله ۷۷
- الف) حفظ حرمت نفس انسان ۷۷
- رد استناد: عدم کفایت صرف احتمال تجری ۷۷

- ۷۸..... (ب) جلوگیری از گسترش زنا.....
- ۷۸..... رد استناد.....
- ۷۸..... اولاً: محرز نبودن مانعیت حکم حرمت سقط برای گسترش زنا.....
- ۷۸..... ثانياً: اخص بودن دلیل از مدعا.....
- ۷۸..... مؤید: عدم تفاوت میان جنین ناشی از زنا و جنین ناشی از رابطه مشروع.....
- ۷۸..... شواهد فقهی و استفتائات مربوطه.....
- ۷۹..... (ج) خطرات سقط جنین برای سلامت مادر.....
- ۷۹..... رد استناد.....
- ۸۰..... نتیجه گیری.....
- ۸۱..... گفتار دوم: ادله جواز سقط جنین.....
- ۸۱..... دلیل اول: نجات جان مادر.....
- ۸۱..... الف) قبل از دمیده شدن روح.....
- ۸۲..... ۱- تراحم.....
- ۸۳..... ۲- اضطرار.....
- ۸۳..... ۳- قاعده لا حرج.....
- ۸۳..... ۴- دفاع از جان.....
- ۸۵..... ۵- قاعده لا ضرر.....
- ۸۵..... شواهد فقهی و استفتائات مربوطه.....
- ۸۶..... (ب) بعد از ولوج روح.....
- ۸۷..... فرض اول: اگر جنین سقط نشود حمل و حامل هر دو تلف می شوند.....
- ۸۷..... شواهد فقهی و استفتائات مربوطه.....
- ۸۷..... فرض دوم: امر دایر می شود بین نجات یکی از آنها.....
- ۸۸..... ۱- دفاع مشروع.....
- ۸۸..... ۲- تراحم.....

- مرححات نجات جان مادر ۸۹
- مرجح اول: انسان بالفعل بودن مادر ۸۹
- مرجح دوم: وابستگی حیات جنین به حیات مادر ۸۹
- مرجح سوم: شدت مجازات جنایت بر مادر نسبت به مجازات جنایت بر جنین ۹۰
- راهکار حل تراحم: تخییر ۹۰
- ۳- قاعده اضطرار ۹۰
- ۴- اصل برائت ۹۰
- ۵- عدم تفاوت میان جنین قبل و بعد از ولوج روح ۹۱
- شواهد فقهی و استفتائات مربوطه ۹۲
- نتیجه گیری ۹۳
- نکات مهم ۹۳
- لزوم قرعه ۹۳
 - چند قلوبی ۹۳
- دلیل دوم: حفظ سلامت جسمی و روانی مادر ۹۳
- اشکال: دو قاعده لاحرج و لاضرر در حق تمامی مکلفین جاری است ۹۴
- پاسخ: تفاوت ایصال ضرر و وصول ضرر ۹۴
- شواهد فقهی و استفتائات مربوطه ۹۴
- دلیل سوم: ناهنجاریهای جنینی ۹۵
- انواع ناهنجاری های جنینی ۹۶
- دسته اول: جنین بعد از تولد، قابلیت حیات دارد ۹۶
- دسته دوم: جنین قابلیت حیات ندارد ۹۶
- جنین های آنانسفال ۹۶
- جنین دو سر ۹۷
- جنین هرنی دیافراگماتیک ۹۷

- ۹۷..... جنین مبتلا به منگوسل و میلو منگوسل.....
- ۹۷..... بحث فقهی.....
- ۹۸..... شواهد فقهی و استفتائات مربوطه.....
- ۹۹..... دلیل چهارم: تجاوز به عنف.....
- ۱۰۱..... پیامدهای جسمانی و روانی زناى به عنف.....
- ۱۰۲..... شواهد فقهی و استفتائات مربوطه.....
- ۱۰۴..... سایر ادله.....
- ۱۰۴..... الف) حقوق و آزادی زن.....
- ۱۰۴..... ۱- آزادی روابط جنسی.....
- ۱۰۴..... ۲- تسلط زن بر جسم و جان خویش.....
- ۱۰۵..... رد استدلال.....
- ۱۰۵..... ۱- ناپسند بودن آزادی روابط جنسی.....
- ۱۰۵..... ۲- تقدم حق حیات بر لذت جنسی.....
- ۱۰۵..... ۳- مع الفارق بودن قیاس جنین با اجزاء بدن.....
- ۱۰۵..... ۴- عدم مالکیت انسان بر تمامیت جسمانی خود یا دیگری.....
- ۱۰۶..... ۵- مقید و محدود بودن آزادی زن در صورت باردارشدن.....
- ۱۰۷..... ب) علل اقتصادی.....
- ۱۰۷..... ۱- مشکلات اقتصادی دولتها.....
- ۱۰۷..... ۲- عدم استطاعت مالی خانواده.....
- ۱۰۸..... رد استدلال.....
- ۱۰۸..... ج: علل اجتماعی.....
- ۱۰۸..... ۱- لزوم هماهنگی با واقعیات اجتماعی.....
- ۱۰۹..... رد استدلال.....
- ۱۰۹..... ۲- ضرورت کنترل موالید و کاهش جمعیت.....

رد استدلال	۱۱۰
فصل سوم: بررسی حقوقی مسئله سقط جنین.....	۱۱۱
مقدمه.....	۱۱۲
بخش اول: دیدگاه ها و نظریه پردازی‌ها درباره سقط جنین.....	۱۱۳
نظریه اول: نظریه آزادی مطلق سقط جنین.....	۱۱۳
نقد و بررسی	۱۱۵
جایگاه این نظریه در میان کشورها.....	۱۱۶
نظریه دوم: نظریه ممنوعیت مطلق سقط جنین.....	۱۱۶
نقد و بررسی	۱۱۹
جایگاه این نظریه در میان کشورها.....	۱۲۱
نظریه سوم: نظریه آزادی نسبی سقط جنین.....	۱۲۲
جایگاه این نظریه در میان کشورها.....	۱۲۳
بخش دوم: بررسی قانون سقط درمانی.....	۱۲۳
گفتار اول: قانون سقط درمانی	۱۲۴
مبحث اول: بخشنامه سازمان پزشکی قانونی کشور.....	۱۲۴
مبحث دوم: اندیکاسیون ها.....	۱۲۵
۱- اندیکاسیون‌های سقط جنین در بیماری‌ها و ناهنجاری‌های جنینی.....	۱۲۵
۲- اندیکاسیون‌های سقط جنین در بیماری‌های مادر.....	۱۲۷
گفتار دوم: ماده واحده سقط درمانی.....	۱۲۹
سقط جنین اورژانسی	۱۳۰
گفتار سوم: مراحل صدور مجوز سقط جنین.....	۱۳۰
آمار پزشکی قانونی کشور از معاینات سقط درمانی.....	۱۳۱
بخش سوم: تقسیم‌بندی سقط جنین از نظر مسئولیت کیفری	۱۳۱
انواع و اقسام سقط جنین با توجه به عنصر معنوی، یعنی قصد و انگیزه مرتکب:..	۱۳۲

- گفتار اول: بررسی عناصر و ارکان جرم سقط جنین عمدی..... ۱۳۳
- مبحث اول: رکن قانونی سقط جنین عمدی ۱۳۳
- 1- سقط جنین عمدی توسط مادر..... ۱۳۴
- ۲- سقط جنین عمدی توسط غیر متخصص..... ۱۳۴
- الف) مباشر..... ۱۳۴
- ب) معاون ۱۳۴
- معافیت قانونی..... ۱۳۵
- ۳- سقط جنین عمدی توسط متخصص:..... ۱۳۵
- ۴- سقط جنین عمدی با شرایط خاص (ضرب و جرح)..... ۱۳۶
- مبحث دوم: رکن مادی سقط جنین عمدی..... ۱۳۷
- ۱- آبستنی زن و وجود جنین زنده:..... ۱۳۷
- ۲- اخراج جنین از رحم هنگام وابستگی حیات جنین به مادروقبل از موعد طبیعی: ۱۳۷
- ۳- انجام فعل یا عمل مادی توسط مرتکب..... ۱۳۷
- ۴- استفاده از روشهایی که منجر به سقط جنین گردد..... ۱۳۸
- ۵- وجود رابطه سببیت بین عمل مرتکب و سقط شدن جنین: ۱۳۸
- مبحث سوم: رکن معنوی سقط جنین عمدی..... ۱۳۹
- ۱- سوء نیت عام:..... ۱۳۹
- ۲- سوء نیت خاص:..... ۱۳۹
- ۳- علم مرتکب به حامله بودن زن:..... ۱۳۹
- گفتار دوم: بررسی عناصر و ارکان جرم سقط جنین شبه عمد..... ۱۴۰
- مبحث اول: رکن قانونی سقط جنین شبه عمد..... ۱۴۰
- مبحث دوم: رکن مادی سقط جنین شبه عمد..... ۱۴۰
- مبحث سوم: رکن معنوی سقط جنین شبه عمد..... ۱۴۱
- گفتار سوم: بررسی عناصر و ارکان جرم سقط جنین خطای محض..... ۱۴۱

مبحث اول: رکن قانونی سقط جنین خطای محض	۱۴۱
مبحث دوم: رکن مادی سقط جنین خطای محض	۱۴۱
مبحث سوم: رکن معنوی سقط جنین خطای محض	۱۴۲
نکات مهم	۱۴۲
نتیجه گیری	۱۴۳
خاتمه	۱۴۴
نتیجه گیری	۱۴۴
پیشنهادات	۱۴۹
منابع	۱۵۵
الف) منابع فارسی	۱۵۶
ب) منابع عربی	۱۵۹
ج) مقالات	۱۶۴
د) سایت ها	۱۶۶

مقدمه

- مساله‌ی پژوهش
- پرسش اصلی پژوهش
- پرسش های فرعی
- فرضیه های پژوهش
- اهداف
- اهمیت و ضرورت
- پیشینه تحقیقات
- روش جمع آوری اطلاعات
- ترتیب مباحث و فصل بندی موضوعات